

УДК 336.717.061.1

Харабара Віолетта Миколаївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Kharabara Violetta

PhD, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Credit

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: 0000-0002-8555-6440

Грешко Роман Ігорович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Greshko Roman

PhD, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Credit

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: 0000-0003-3054-356X

Третякова Олена Василівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та кредиту*

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Tretyakova Olena

PhD, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance and Credit

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ORCID: 0000-0002-8993-9051

Гладчук Ольга Михайлівна

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та кредиту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Gladchuk Olga

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance and Credit
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

ORCID: 0000-0003-2362-1224

СТАН РОЗВИТКУ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

STATE OF DEVELOPMENT OF ACTIVE OPERATIONS IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

***Анотація.** У статті проведено аналіз тенденцій сучасного стану банківського кредитування малого і середнього бізнесу в Україні та банківських продуктів і програм допомоги малому і середньому підприємству, які надають окремі державні банки. Обґрунтовано висновки щодо сучасного стану та визначено напрями розвитку банківського кредитування малого і середнього бізнесу. Досліджені стан та динаміку основних складових активів банківської системи України, а також визначено та систематизовано фактори, що впливають на стійкість вітчизняних комерційних банків. Основними напрямками активних операцій Банку традиційно залишалися кредити. Проаналізовано можливі варіанти класифікації активних операцій залежно від критерію, покладеного в основу. Обґрунтовано важливість належного рівня фінансування сектору малого і середнього підприємства, як невід'ємної складової ринкової економіки, що забезпечує вирішення ряду актуальних потреб суспільства. Проаналізовано обсяги кредитів, наданих підприємствам малого і середнього бізнесу в національній та іноземній*

валютах в Україні за 2022 рік, а також досліджено динаміку значення відсоткових ставок за кредитами для середніх, малих та мікропідприємств. Встановлено, що за останні роки спостерігається зростання обсягів кредитування малих і середніх підприємств у національній валюті на фоні певного зниження відсоткових ставок за цими кредитами. Водночас, зменшуються обсяги кредитування підприємств малого і середнього бізнесу в іноземній валюті. Проаналізовано особливості надання державної фінансової підтримки малим і середнім підприємствам в Україні за програмою «Доступні кредити 5-7-9%» та розкрито склад фінансових продуктів щодо підтримки малого бізнесу в АТ «ОЩАДБАНК», АТ КБ «Приватбанк», АБ «УКРГАЗБАНК» та інші. Проблеми, які пов'язані з кредитуванням та мікрогрантами для малих і середніх підприємств, становлять особливий інтерес освоєння та впровадження нових кредитних технологій, інноваційних проектів, розробка нових банківських продуктів і послуг для малих і середніх підприємств. Обґрунтовано основні напрями активізації кредитування банківськими установами суб'єктів малого і середнього підприємництва.

Ключові слова: кредит, кредитна діяльність, малі і середні підприємства, фінансово-кредитні відносини, програми кредитування, мікрогрант.

Summary. The article analyzes the trends in the current state of bank lending to small and medium-sized businesses in Ukraine and banking products and programs to assist small and medium-sized enterprises provided by individual state-owned banks. The conclusions about the current state and directions of development of bank lending to small and medium-sized businesses are substantiated. The state and dynamics of the main components of the assets of the banking system of Ukraine are studied, and the factors influencing the sustainability of domestic commercial banks are identified and systematized. The main directions of the Bank's active operations have traditionally been loans.

Possible variants of classification of active operations depending on the criterion used as a basis are analyzed. The importance of an adequate level of financing for the small and medium-sized enterprises sector as an integral part of the market economy, which provides solutions to a number of urgent needs of society, is substantiated. The author analyzes the volume of loans granted to small and medium-sized enterprises in national and foreign currencies in Ukraine in 2022, and also examines the dynamics of interest rates on loans for medium, small and micro enterprises. It is established that in recent years there has been an increase in lending to small and medium-sized enterprises in national currency against the background of a certain decrease in interest rates on these loans. At the same time, the volume of lending to small and medium-sized enterprises in foreign currency is decreasing. The author analyzes the peculiarities of providing state financial support to small and medium-sized enterprises in Ukraine under the program "Affordable Loans 5-7-9%" and reveals the composition of financial products to support small businesses in JSC "Oschadbank", JSC CB "Privatbank", JSB "UkrGasbank" and others. The problems associated with lending and microgrants for small and medium-sized enterprises are of particular interest for the development and implementation of new credit technologies, innovative projects, and the development of new banking products and services for small and medium-sized enterprises. The main directions of intensification of lending by banking institutions to small and medium-sized enterprises are substantiated.

Key words: *credit, lending activity, small and medium-sized enterprises, financial and credit relations, lending programs, microgrant.*

Постановка проблеми. З розвитком фінансових ринків структура банківської системи стає все більш складною. Комерційні банки знаходяться в пошуку ефективного механізму обслуговування ринку капіталу і комерційних структур. І активні операції відіграють важливу роль

в цьому. Вони забезпечують прибутковість і ліквідність комерційного банку, і, отже, допомагають в досягненні двох основних цілей банків. При відсутності чіткої координації всіх напрямків банківської діяльності існує реальний ризик ліквідності і платоспроможності банку [1].

Банківська система України відіграє ключову роль в економічному розвитку держави, оскільки безпосередньо впливає на перебіг усіх господарських процесів. Від її ефективної діяльності напряму залежать розподіл ВВП і національного доходу, регулювання грошового обігу, надання кредитів суб'єктам господарювання та домашнім господарствам, фінансове забезпечення масштабних національних проєктів та реалізація багатьох необхідних економічних та соціальних функцій держави [2].

За останні декілька років в Україні сталися деякі негативні події: глобальна пандемія та повномасштабна війна. Все це неодмінно впливало на банківський сектор України. Банківським установам необхідно було швидко адаптуватися до сьогочасних умов та допомагати українцям в кризових ситуаціях, які виникали.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питання управління активами банків сприяють праці вчених економістів Дзюблюк О.В. [2], Капран В.І. [8], Кривченко М.С. [8], Ковальченко О.К. [8], Омельченко С.І. [8], Чайковський Я.І. [12]

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є стан і динаміка активів банківської системи України та факторів які впливають на стійкість банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідною умовою ефективного функціонування економіки будь-якої країни є ефективний розвиток банківського сектору. Банки є інститутами фінансового ринку, що забезпечують процеси акумуляції і перерозподілу вільних фінансових ресурсів, забезпечуючи рух коштів між усіма економічним суб'єктами та підтримку процесів економічного відтворення [7].

Як відомо, у діяльності банку важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й ефективне їх розміщення, тому одним з основних напрямів аналізу банківської діяльності є аналіз його активних операцій. Він має сприяти підвищенню ефективності управління активами банку [9].

До активних банківських операцій відносяться:

- ✓ операції з інвестування коштів банку в готівковій та безготівковій формі з метою підтримки ліквідності банку;
- ✓ розрахункові операції, пов'язані з платежами клієнтів;
- ✓ надання кредитів різних форм і видів юридичним, фізичним особам, банкам;
- ✓ фондові операції купівлі-продажу цінних паперів;
- ✓ довгострокові інвестиційні операції з вкладення ресурсів банку в цінні папери (акції, державні та корпоративні облигації);
- ✓ валютні операції купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому та міжнародному валютному ринку;
- ✓ касові операції з прийому та видачі готівки;
- ✓ операції купівлі-продажу банківських металів на внутрішньому та міжнародному валютному ринку;
- ✓ депозитні операції з розміщення тимчасово вільних банківських ресурсів на депозитах у Національному банку України та інших банках;
- ✓ операції з придбання основних засобів, матеріальних і нематеріальних активів [2; 3].

Зі свого боку банки тісно пов'язані з економікою, ніж будь-який сектор. Банки забезпечують швидкий та бездоганний потік грошей, надають кошти для фінансування інвестицій та мають сильне ноу-хау у сфері фінансового менеджменту компаній. Вони розвивають найвищі стандарти корпоративної культури та професіоналізму у підході до клієнтів та користуються довірою широкої громадськості.

На початку 2020 року банківська система зіштовхнулася з невідомою раніше економічною кризою нового типу. Основними особливостями цього стали раптові регулятивні обмеження транзакцій у всьому світі. Україна застосувала одну з найпоширеніших моделей реагування на поширення коронавірусу - локдаун. Характерною рисою цього режиму стало обмеження операцій у сфері готелів, ресторанів і туризму, пасажирських перевезень і частково в роздрібній торгівлі. Такі обмеження були введені по всьому світу, що також безпосередньо вплинуло на показники зовнішньої торгівлі.

Також коронакриза не оминула банківський сектор і мала значний вплив на усю банківську систему. Наслідками є:

- погіршення фінансового стану позичальників, що негативно справджується на їхній спроможності обслуговувати кредитні зобов'язання;
- слабкість очікувань щодо відновлення економіки та перспектив зростання у довгостроковій перспективі, стурбованість щодо численних ризиків може обмежувати інвестиційну активність економічних суб'єктів;
- великий бюджетний дефіцит відтягує фінансові ресурси з приватного сектору економіки та є потенціалом розбалансування фінансових ринків;
- невизначеність, у тому числі щодо подальшого перебігу коронакризи у світі, що негативно впливає на стан фінансових ринків [8].

За даними Національного банку деякі домогосподарства, зазнали різке зниження доходів, що негативно вплинуло на їх платоспроможність. Проте значну підтримку домогосподарства отримали з боку держави, яка відображалася у запровадженні програми «Доступні кредити 5-7-9%», за рахунок неї значно зменшили масштаби негативних наслідків пандемії.

Програму було запроваджено у 2020 році. Суть цієї програми - малий бізнес отримує кредити у банках-партнерах зі звичайною процентною ставкою, а держава компенсує частину відсотків [3]. Виходячи з цього чим більше робочих місць буде створено бізнесом, тим більшу компенсацію вони отримують.

Спочатку ця програма була розрахована виключно на інвестиційні кредити, у тому числі на розвиток цілком нових бізнесів (стартапів). Але пандемія коронавірусу і запровадження карантинних заходів одразу після старту програми змусили Кабінет Міністрів України вносити істотні зміни в її умови. Зрештою в рамках програми стали доступні також антикризові кредити (на поповнення обігових коштів) та кредити на рефінансування раніше отриманих бізнесом кредитів [8].

Призначення позики може бути таким: придбання старих та нових основних фондів, їх модернізація; придбання об'єктів нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок без права оренди; будівництво та реконструкція приміщень (крім офісних); придбання прав інтелектуальної власності (франчайзинг); поповнення оборотних коштів до 25% вартості інвестиційного проекту.

Отримати кредит за схемою «Доступний кредит» 5-7-9% можна в 44 банках. Серед них топ-10: ПриватБанк, Укргазбанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, ПУМБ, Райффайзен Банк Аваль, Кредобанк, Креді Агріколь Банк, ОТП Банк, ПроКредит Банк (рис.1).

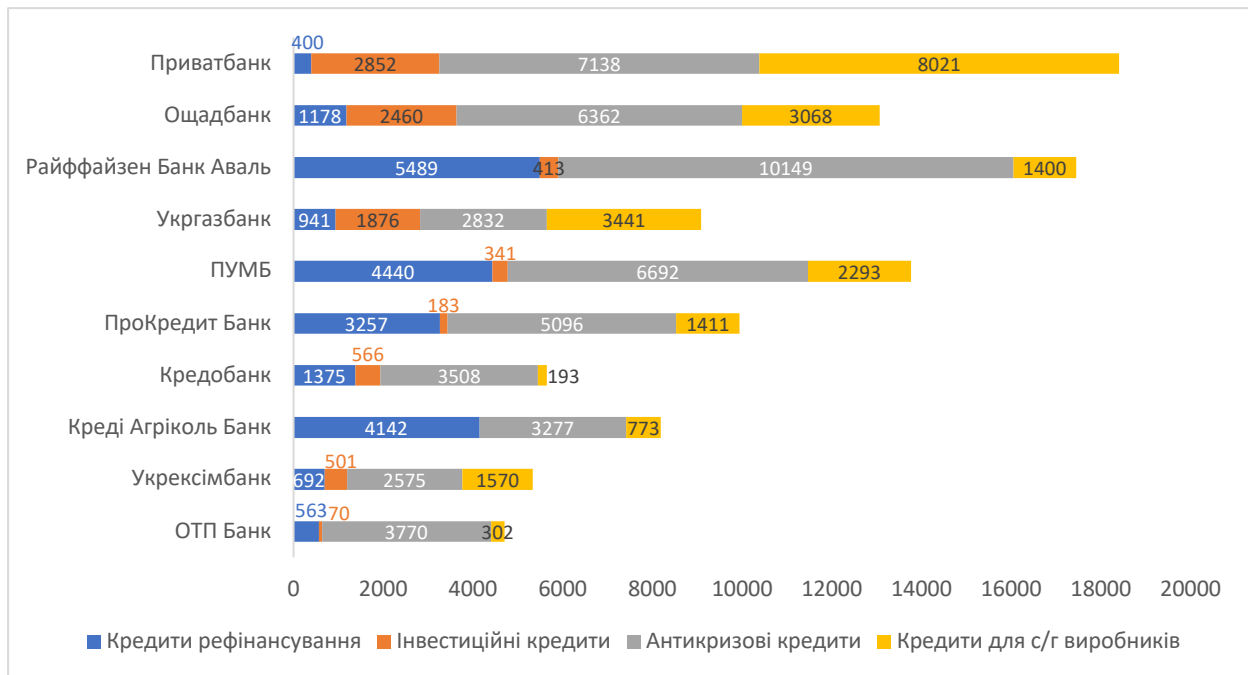

Рис. 1. Розподіл підписаних кредитних угод за призначенням позики по країнах на 31.10.2022 р., млн. грн.

Джерело: розроблено авторами на основі [6]

Виходячи з рисунку найбільшу частку кредитів виконав Райффайзен Банк Аваль, що становить 24,4%. Що стосується інвестиційного доходу, то загальний обсяг склав 9,262 млрд грн, а найбільший обсяг кредиту отримав Приватбанк, на який припало 30,8%. В свою чергу Райффайзен Банк Аваль надав антикризових кредитів на суму 51,399 млрд грн, від загального обсягу. Приватбанк видав на 22,472 млрд грн кредитів сільгоспвиробникам. Тому програма «Доступні кредити 5-7-9%» є найактивнішою в двох банках.

З початку повномасштабного вторгнення в банківських установах запрацювали нові напрямки кредитування: підтримка посівної компанії та підтримка бізнесу у воєнний час. Станом на сьогодні працюють шість основних цілей кредитування, що зображені на рис. 2.

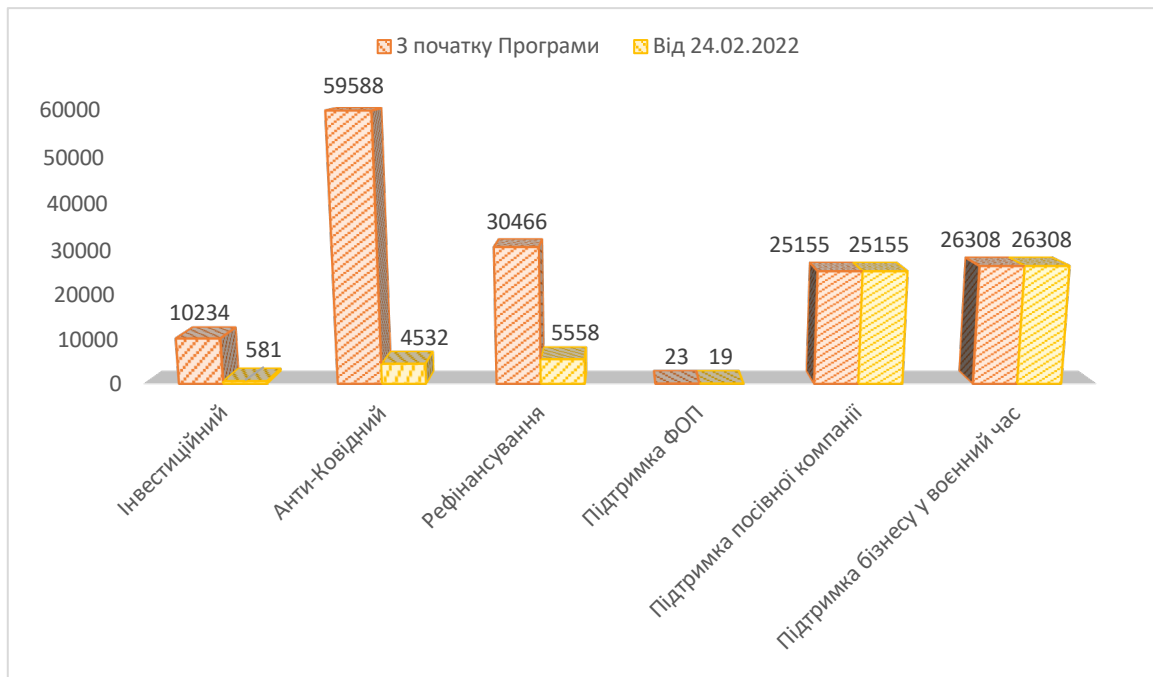

Рис. 2. Зростання кредитного портфеля під час воєнного стану, починаючи з 24.02.2022 р., млн. грн.

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

За останні пів року в рамках програми було підписано 14 869 кредитних договорів на суму 62 153 млн. грн.

Починаючи з липня 2022 року в Ощадбанку за підтримки уряду запроваджений грантовий проєкт «єРобота», в рамках якого учасники отримують гранти на відкриття власної справи. Розмір субвенції становить 150 тис. грн., за умов створення одного робочого місця, 250 тис. грн., на два робочі місця, при цьому сума не повинна бути меншою ніж 50 тис. грн.

Урядовий проєкт “єРобота” передбачає надання грантів для започаткування власної справи, розвитку підприємництва та навчання. Він спрямований на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання створення робочих місць. Проєкт включає 6 грантових програм, зокрема: мікрогрант для створення власного бізнесу; гранти для розвитку переробного підприємства; державне фінансування закладки саду; кошти для розвитку тепличного господарства; грант на реалізацію стартапу, у тому числі в сфері ІТ;

кошти на навчання ІТ-спеціальностям.

Скористатися грантом можуть як підприємці-початківці, так і особи, що вже мають певний досвід у бізнесі. Подача заявки на грант здійснюється через Портал Дія або у будь-якому відділенні Ощадбанку [4].

Мікрогрант для створення власного бізнесу є найпопулярнішою програмою. За сім хвиль програми «Власна справа» було виділено коштів у розмірі 395,07 млн. грн та надано 4 383 потенційних робочих місць. В середньому розмір гранту становить 232 тис. грн.

Найпоширенішими напрямками використання грантових коштів є: оптова та роздрібна торгівля 25%, переробна промисловість 25%, тимчасове розміщування й організація харчування 14%, професійна, наукова та технічна діяльність 7%.

Висновки. Банківська система стабільно працює навіть в умовах повномасштабної війни, зберігаючи ліквідність та операційну ефективність. Це відбулося, зокрема, тому, що на період початку агресії банки були достатньо капіталізованими, мали налагоджену операційну діяльність та плани дій на випадок кризи. Дана ситуація суттєво вплинула на прибутковість банків, однак обсяги банківського фондування збільшуються, переважно в національній валюті. У відповідь на зміну облікової ставки та зважаючи на високі інфляційні та девальваційні очікування банки поступово підвищують ставки за депозитами. Ключовими каналами кредитування в умовах війни є надання державної підтримки в межах програми "Доступні кредити 5-7-9%" та програми державних гарантій на портфельній основі.

Передбачуваною тенденцією для розвитку власної справи є продовження державної підтримки, яка виражається у програмі «єРобота». Програма "єРобота" включає 6 грантових програм, що націлені на стимулювання підприємницької діяльності. Що сприяє створенню робочих місць та стимулювання підприємницької активності.

Література

1. Зайцева І.Ю., Бобров Ю.І. Розвиток активних операцій комерційних банків. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2020-2021. № 72-73. С. 15-22. URL: <http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/9429/1/Zaitseva.pdf> (дата звернення: 27.01.2023)
2. Дзюблюк О.В. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія. Тернопіль: «Вектор», 2012. 462 с.
3. Гладчук О.М., Ткачук І.Я., Харабара В.М. Банківські операції: в схемах, таблицях, коментарях: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2020. 208 с.
4. Доступні кредити 5-7-9%. 5-7-9%:: веб-сайт. URL: <https://5-7-9.gov.ua/> (дата звернення: 27.01.2023)
5. ЄРобота: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. *Міністерство економіки України*: веб-сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu> (дата звернення 28.01.2023)
6. Інформація про результати державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». *Фонд розвитку підприємництва*: веб-сайт. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/informaciya-pro-rezultati-derzhavnoji-programi-dostupni-krediti-5-7-9> (дата звернення: 30.01.2023)
7. Мінфін: За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» видано 14 583 пільгових кредитів на 59,55 млрд грн. *Міністерство фінансів України*: веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voiennoho_stanu_v_mezh_akh_derzhavnoi_programi_dostupni_krediti_5-7-

- 9_vidano_14_583_pilgovikh_kreditiv_na_5955_mlrd_grn-3692 (дата звернення: 02.02.2023)
8. Капран В.І., Кривченко М.С., Коваленко О.К., Омельченко С.І. Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.
 9. Марценюк-Розарьонова О.В., Шмігельська В.В. Аналіз сучасного стану ринку банківських послуг в Україні та напрями його розвитку. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2018. № 10. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/18090.pdf> (дата звернення: 02.02.2023)
 10. Підсумковий звіт. Дослідження ринку кредитування в Україні. *Незалежна асоціація банків України*: веб-сайт. URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_51de4af05909c502efee8558d70b54b0.pdf (дата звернення: 02.02.2023)
 11. Семенча І.Є., Руденко В.І. Аналіз сучасного стану активів банків та джерела їх формування. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2016. Випуск 11. С. 790-793. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/164.pdf> (дата звернення: 02.02.2023)
 12. Чайковський Я.І. Проблеми та напрямки підвищення ефективності функціонування банківської системи. Економічний аналіз. 2016. Том 23. № 1. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/1943/1/21.pdf> (дата звернення: 30.01.2023)

References

1. Zaitseva I.Iu., Bobrov Yu.I. Rozvytok aktyvnykh operatsii komertsiiynykh bankiv. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. № 72-73. 2020-2021. Ss. 15-22. URL:

<http://lib.kart.edu.ua/bitstream/123456789/9429/1/Zaitseva.pdf> (accessed January 27, 2023)

2. Dziubliuk O.V. Bankivska systema Ukrainy: stanovlennia i rozvytok v umovakh hlobalizatsii ekonomichnykh protsesiv: monohrafiia. Ternopil: «Vektor», 2012. 462 s.
3. Hladchuk O.M., Tkachuk I.Ia., Kharabara V.M. Bankivski operatsii: v skhemakh, tablytsiakh, komentariakh: navchalnyi posibnyk. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet im. Yu. Fedkovycha, 2020. 208 s.
4. Dostupni kredyty 5-7-9%. 5-7-9%: veb-sait. URL: <https://5-7-9.gov.ua/> (accessed January 27, 2023)
5. IeRobota: hranty vid derzhavy na vidkryttia chy rozvytok biznesu. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy: veb-sait. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu> (accessed January 28, 2023)
6. Informatsiia pro rezultaty derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5-7-9%». Fond rozvytku pidpriemnytstva: veb-sait. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/informaciya-pro-rezultati-derzhavnoji-programi-dostupni-krediti-5-7-9> (accessed January 30, 2023)
7. Minfin: Za chas dii voiennoho stanu v mezhakh Derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5-7-9%» vydano 14 583 pilhovykh kreditiv na 59,55 mlrd hrn. Ministerstvo finansiv Ukrainy: veb-sait. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_chas_dii_voiennoho_stanu_v_mezhakh_derzhavnoi_programi_dostupni_krediti_5-7-9_vidano_14_583_pilgovikh_kreditiv_na_5955_mlrd_grn-3692 (accessed February 02, 2023)
8. Kapran V.I., Kryvchenko M.S., Kovalenko O.K., Omelchenko S.I. Navchalnyi posibnyk. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. 208 s.

9. Martseniuk-Rozaronova O.V. and Shmihelska V.V. Analiz suchasnoho stanu rynku bankivskykh posluh v Ukraini ta napriamy yoho rozvytku. Elektronne naukove fakhove vydannia «Efektyvna ekonomika». 2018. № 10. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/18090.pdf> (accessed February 02, 2023)
10. Pidsumkovyi zvit. Doslidzhennia rynku kredytuvannia v Ukraini. Nezalezhna asotsiatsiia bankiv Ukrainy: veb-sait. URL: https://nabu.ua/images/uploaded/sys_media_doc/doc_51de4af05909c502efee8558d70b54b0.pdf (accessed February 02, 2023)
11. Semencha I.Ie., Rudenko V.I. Analiz suchasnoho stanu aktyviv bankiv ta dzherela yikh formuvannia. Visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. 2016. Vypusk 11. S. 790-793. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/164.pdf> (accessed February 02, 2023)
12. Chaikovskiy Ya.I. Problemy ta napriamky pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia bankivskoi systemy. Ekonomichnyi analiz. 2016. Tom 23. № 1. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/1943/1/21.pdf> (accessed January 30, 2023)